

## **TÉZISGYŰJTEMÉNY**

**Szörényi András**

**A nem-állami szereplők befolyásának növekedése  
a nemzetközi kapcsolatok különböző területein**

című Ph.D. értekezéséhez

**Témavezető:**

**Horváth Jenő, Dr. habil.**  
egyetemi magántanár

Budapest, 2013

**Világgazdasági Tanszék**

**TÉZISGYŰJTEMÉNY**

**Szörényi András**

**A nem-állami szereplők befolyásának növekedése  
a nemzetközi kapcsolatok különböző területein**

című Ph.D. értekezéséhez

**Témavezető:**

**Horváth Jenő, Dr. habil.**  
egyetemi magántanár

© Szörényi András

## Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék .....	3
1. Kutatási előzmények és a téma indoklása .....	4
2. A követett struktúra és a felhasznált módszerek .....	6
2.1. Elméleti keretek .....	6
2.2. Transznacionális kapcsolatok 2.0 .....	7
2.3. Kvantitatív elemzés.....	8
3. Következtetések összegzése .....	10
3.1. Alkalmazkodási kényszer.....	10
3.2. A nem állami szereplők befolyásolási képessége .....	11
3.2.1. Az államok dominanciája nem szűnik meg .....	12
3.2.2. Az „új középkorban” a hatalom több kézben oszlik meg.....	12
3.2.3. Hatalmi transzfer megy végbe az államoktól a nem állami szereplők felé.....	14
3.3. Zárszó .....	14
4. Főbb hivatkozások .....	16
5. A témakörrel kapcsolatos publikációk.....	24

## 1. Kutatási előzmények és a téma indoklása

Az elmúlt évtizedekben a nemzetközi érdekérvényesítési arénában dominánssá váló résztvevőként tűntek fel a nem állami szereplők. Ahogyan a 17. és a 18. század során a hatalomért folytatott küzdelemben a ma klasszikus szereplőnek tartott nemzetállamok megjelenése és megerősödése jelentették a meghatározó változást, és ahogyan a 19. és a 20. században kétség kívül a nemzetközi szervezetek térnyerése okozott hangsúlyeltolódást a nemzetközi kapcsolatok alakításában, úgy a 21. század várhatóan a nem állami szereplők transznacionális szerepvállalásának évszázada lesz.

Már a második világháborút követően a transznacionális kapcsolatokra és az azokban részt vevő nem állami szereplőkre irányult a figyelem. Először az államok feletti szint, a nemzetközi szervezetek kaptak nagy hangsúlyt. Az állami szint alatti nem állami szereplők vizsgálata az 1960-as években kezdődött, ám sokkal kisebb figyelmet kapott egészen a 20. század végéig. (Risse-Kappen 1995) A kapitalista világ gazdaság kiteljesedése a második világháborút követő európai és japán gazdasági újjáépítés során az „új” szereplők nemzetközi szerepének erősödésével párosult. (Josselin – Wallace 2001) Valójában nem a szereplők újak a rendszerben, hanem tevékenységük nemzetköziesedése, hálózatosodása, illetve transznacionális volta. A nem állami szereplők elemzése során egyre inkább a transznacionális nem állami szereplők kerülnek a vizsgálat előterébe. A kutatás alatt megvizsgáltam, hogyan változott meg a nemzetközi kapcsolatok szereplőinek súlya a 20. század folyamán, és milyen hangsúlyok várhatóak a következő évszázadban. Jelent-e új kihívást a nem állami szereplők befolyásának növekedése, és ha igen, mely területeken és milyen formában? A növekedésnek milyen rendszer szintű okai határozhatók meg? Ez a növekvő befolyás mely területeken jelentkezik, és azok közül melyek azok, ahol közép-, illetve hosszútávon fenn is tud maradni?

A fentiek alapján a következő hipotéziseket fogalmaztam meg:

***A) A 21. században a nem állami szereplők számának és befolyásának növekedésével a nemzetközi rendszer állami dominanciája megszűnni látszik, az államok közötti kapcsolatok helyett a transznacionális kapcsolatok válnak meghatározóvá.***

***B) A politikai tér átrendeződése és a hatalom jellemzőinek átalakulása, egy „új középkor” kialakulását eredményezi, ahol a hatalom több kézben oszlik meg.***

*C) A nem állami szereplők számának és képességeinek növekedése miatt hatalmi transzfer megy végbe az államoktól a nem állami szereplők felé, amik ezáltal az államok konkurenseivé válnak.*

## **2. A követett struktúra és a felhasznált módszerek**

A hipotézis bizonyításához az alábbi struktúrát követtem. Elsődlegesen a rendszer sajátosságait elemeztem deduktív módon, majd a nem állami szereplőkre vonatkozóan kvalitatív és kvantitatív vizsgálatokat végeztem. A téma bemutatását követően a második fejezetben meghatároztam az általam használt fogalmakat, majd a nemzetközi kapcsolatok jelenlegi kereteit ismertettem. Ezt követően áttekintettem a szakirodalom vonatkozó iskoláit, és meghatároztam az elemzéshez legmegfelelőbb irányt. A harmadik fejezetben áttekintettem a nemzetközi kapcsolatok változó értelmezését, és abban a nem állami szereplők változó mozgásterét. Foglalkoztam a nemzetközi kapcsolatok határainak módosulásával, illetve a nemzetközi rendszer fő mozgatórugójának tekintett „hatalom” fogalmának és összetevőinek időbeli változásával. A negyedik fejezetben elemeztem a nem állami szereplők befolyása változásának rendszer szintű okait, és befolyásolási képességük változását. A ötödik fejezetben azt vizsgáltam, hogy milyen szinteken és a nemzetközi kapcsolatok milyen szereplőivel kerülnek interakcióba a nem állami szereplők, és azt is, hogy ebben a tekintetben megfigyelhető-e időbeli változás. A hatodik fejezetben a nem állami szereplők adottságainak változását vettem górcső alá. Megvizsgáltam, hogy milyen tulajdonságaik járulnak hozzá ahhoz, hogy a korábbinál nagyobb szerepet játszhassanak a transznacionális kapcsolatokban. A hetedik fejezetben foglalkoztam számuk és interakcióik változásának kvantitatív elemzésével. Ez a fejezet statisztikai elemzés eredményei alapján készült.

### **2.1. Elméleti keretek**

A veszfáliai békét követően kialakult nemzetközi rendszer egyértelműen államközpontú volt, a nemzetállamok szuverenitásán alapult, azok egymás közötti interakciójára épült, amit a realista iskola elméleti kerete ír le legjobban. A fokozatos hangsúlyeltolódás az állami és nem állami szereplők között a második világháború után kezdődött. Ahogyan Horváth fogalmaz „Földünk globális problémái – amelyekre például a Római Klub jelentései már az 1970-es években felhívták a figyelmet – egyre aggasztóbbá, fenyegetőbbé váltak: mindenekelőtt a természeti környezet pusztulása, az erdők kiirtása, a vizek szennyezése, az üvegházhatást eredményező légkörszennyezés és a népességrobbanás következtében.” (Horváth 2007, p. 14) Ezeknek a folyamatoknak a vizsgálata az 1970-es években egészen odáig fejlődött, hogy megkérdőjeleződött az államközpontú világrend elsődlegessége, és helyette a nem állami

szereplők vagy más megközelítésben a transznacionális társadalmi szereplők által dominált transznacionális kapcsolatok kialakulásának lehetősége került az elemzések központjába. A legtöbb vonatkozó elemzés azonban a nemzetközi szervezetekre koncentrált, és belül maradt a neorealista-liberális intézményi vita keretei között. (Czempiel 1969, Kaiser 1969, Keohane – Nye 1972, Rosenau 1980)

A 90-es években a nem állami szereplők nemzetközi rendszerben elfoglalt helye vizsgálata újabb hullámának lehettünk tanúi. A kérdés azonban már nem úgy merült fel, hogy befolyásolják-e a nem állami szereplők a nemzetközi kapcsolatokat, hanem úgy, hogy hogyan teszik azt. (Risse-Kappen 1995, Cerny 1995, Held 1995) Ahogy Risse-Kappen fogalmaz, nem az a kérdés, hogy felváltja-e a nem állami szereplők által dominált világrend az államközpontút, hanem az, hogy hogyan és milyen mértékben hat a két párhuzamosan létező rendszer egymásra.

## **2.2. Transznacionális kapcsolatok 2.0**

A nem állami szereplők vizsgálatakor nem hagyhatjuk teljesen figyelmen kívül a realista és neorealista, valamint a liberális és neoliberais megközelítést, „a „szisztémikus”, struktúraalapú és a „szubsztémikus”, aktor alapú megközelítések ugyanis számos esetben keresztezik a realizmus versus liberalizmus megosztottságot.” (Kiss J. 2009, p. 83) A nem állami szereplők helyének és befolyásának vizsgálata során azonban a nemzetközi rendszerben végbemenő változásokat figyelembe véve a transznacionális kapcsolatok vizsgálata kínálja a legjobb kiindulási pontot.

A neoliberális elméletre építve mind nagyobb figyelmet kapnak az olyan új megközelítések, mint Mathews, Risse-Kappen vagy Slaughter transznacionális kapcsolatokra épülő elméletei. Ezek az elméletek megkérdőjelezzik a „nemzetközi kapcsolatok” államközi alapjait. Nem kérdőjelezzik meg ugyanakkor az államok létét és szerepét, hanem kibővítik a vizsgálat körét olyan transznacionális interakciókra, amelyekben legalább az egyik fél nem állam. Ebben a kapcsolatrendszerben tehát állam és nem állami szereplő, illetve nem állami szereplő és nem állami szereplő kapcsolatáról beszélhetünk. Számos szerző „posztvesztfáliai” vagy „poszttransznacionális konstellációról” avagy „világtársadalom” kialakulásáról ír. (Kiss J. 2003, p. 33) Az államok feletti, melletti vagy alatti szinteken létrejövő kapcsolatok számának növekedését a kommunikáció fejlődésére és költségeinek csökkenésére, a nemzetközi közlekedés fejlődésére és a pénzügyi hálózatok globalizálódására vezetik vissza. A transznacionális kapcsolatok definíciója – szemben az államok közötti kapcsolatot feltételező nemzetközi kapcsolatokkal - ez

lehetne: Olyan államhatárokon átnyúló kapcsolatok, amelyekben legalább az egyik résztvevő fél nem állami szereplő.

A konstruktivista elmélet kereteit alkalmazva Thomas Risse-Kappen vonta le a legkiegyensúlyozottabb konklúziót, amikor úgy fogalmazott, hogy „Az „állam világ” és a „társadalom világ” feltételezi egymás létezését.” (Risse-Kappen 1995, p. 310)

Mathews „új középkor” elmélete a nemzetközi rendszer szereplőit vizsgálta. (Mathews 1997) Aktorközpontú megközelítése egészen odáig ment, hogy a felmerülő új nemzetközi problémákat már nem az államok fogják tudni leghatékonyabban megoldani. Helyüket átadják a nem állami szereplőknek, amelyek az állami szint alatt, felett vagy helyett jelennek meg. Az elmélet szerint a korábban egy-egy területen megjelenő nem állami szereplők olyan mértékű befolyásra tesznek majd szert, hogy a mind nagyobb részt globálissá – de legalábbis transznacionálissá – váló problémák kezelésére alkalmasabbakká válnak, mint a nemzetállamok.

Slaughter transzgovernmentalizmus elmélete szintén nem vetette el az államok létezését, ám kiemelt szerepet szánt a nem állami szereplőknek. A kormányzást az állami funkciók elkülönítésével, és az egyes kormányzati funkciók megfelelő keretben történő kezelésével tartotta hatékonyan megvalósíthatónak. Az állam, mint a kormányzást megvalósító szereplő tehát megmarad, de a kormányzat egyes részei önálló aktorként jelennek meg a nemzetközi kapcsolatokban. (Slaughter 1997)

### **2.3. Kvantitatív elemzés**

A nem állami szereplők befolyásának változása több tényező együtállásából adódik. Egyrészt a szereplők számának növekedéséből, és ezen keresztül az interakciók számának emelkedéséből; másrészt az érdekérvényesítési képesség hatékonyságának növekedéséből; és harmadrészt a rendszerszintű változások következtében módosuló erőviszonyokból.

Bár nem törvényszerűen, de feltételezhetően az interakciók számának növekedése következtében a többi szereplő magatartása jelentősebb mértékben módosul. Az elért hatás együtt mozog a kölcsönhatások számával, vagyis a nem állami szereplők számának alakulásával. Ezt a tényezőt a változás megértése szempontjából különösen fontosnak tartom, ezért célzott kvantitatív elemzéssel vizsgáltam. A vizsgálat elvégzéséhez olyan leegyszerűsített, ugyanakkor reprezentatív módszert választottam, amely közvetett mérőszámokkal számszerűsítette szerepük, jelentőségük változását. A vizsgált évtizedekben a nem állami szereplők szakirodalomban történt említéseinek száma a kezdeti időszakban (1951-60) mért 22-ről az utolsó időszakban (2011-20)



becsült 1005-re nőtt, vagyis közel 50-szeresére emelkedett. A vizsgálat kiindulópontja, hogy a nem állami szereplőkről született publikációk leggyakrabban valamely konkrét esemény kapcsán születnek, jól tükrözve azt, ha a nem állami szereplők érzékelhető, kimutatható hatást váltottak ki. A növekedés üteme közel egyenletes, kivéve a gyorsabb növekedést mutató 1980-as, valamint 2000-es évtizedet. 2011-től annak lehetünk tanúi, hogy a nem állami szereplők említése jelentősen meghaladja az nem kormányzati szervezetekről szóló írások számát. A nem állami szereplőkről készült publikációk számának növekedése alátámasztja, hogy aktivitásuk növekszik, és megerősíti, hogy egyre gyakrabban kerülnek az elemzők számára értékelhető kölcsönhatásba más szereplőkkel, illetve képesek mérhető hatást, érdemi befolyást gyakorolni a transznacionális folyamatokra.

### **3. Következtetések összegzése**

A nem állami szereplők megjelenése és megerősödése alapvetően két területen figyelhető meg. Egyrészt olyan vákuumokat töltnek be, amelyeket az állam nem tud, vagy nem kíván betölteni – legyen az gazdasági, szociális vagy éppen biztonsági természetű. Másrészt azokon a területeken jelennek meg ezek a szereplők, amelyek az államok szintje felett, a határokon átnyúló lehetőségek vagy szükségletek folytán válnak elérhetővé. Klasszikus példája ennek a globalizációból eredő transznacionális gazdasági lehetőségek vagy épp a globális környezetvédelmi kihívások.

#### **3.1. Alkalmazkodási kényszer**

A bipoláris világ katonai szembenállásának megszűnésével, a határokon átnyúló kihívások megjelenésével, a világ gazdaság globalizálódásával, a transznacionális vállalatok befolyásának növekedésével és a kommunikációs forradalom következtében az államok új típusú kihívásokkal kerülnek szembe. A hard és a soft power elemeinek fontossága megváltozik az új kihívók és kihívások tükrében. Ez közvetett módon azt is jelenti, hogy az országok relatív befolyásolási képessége anélkül változik meg, hogy az érdekérvényesítési eszközei megváltoznának. A globalizáció eredményeként a gazdasági kapcsolatok lényegesen átalakulnak, változásuk dinamikája folyamatosan nő. A gazdasági szankciók és a támogatások mellett egyre növekvő jelentőségre tesz szert a gazdasági környezet vonzó jellege, kiszámíthatósága, a kedvező befektetési környezet. Ezek a paraméterek már elsősorban soft power eszközök. A nem állami szereplőket erősíti relatív értelemben az is, hogy megnő azoknak a hatalom részeknek a jelentősége, amelyekkel a nem állami szereplők is rendelkeznek – azoknak a kárára, amelyek az államok monopóliumát képezik, illetve hogy bizonyos korábban állami monopóliumnak tekintett hatalom összetevők megjelennek a nem állami szereplők eszköztárában.

A nem állami szereplők érdekérvényesítési tevékenysége – némi leegyszerűsítéssel – a transznacionális kapcsolatok szereplőinek három jól elkülöníthető csoportjára irányul: az államok, a nemzetközi szervezetek és más nem állami szereplők (jellemzően gazdasági társaságok). A befolyásolás lehet közvetlen vagy közvetett. Míg az érdekérvényesítés csak közvetett beleszólást enged a folyamatok alakításába az azokat meghatározó szereplők viselkedésének befolyásolása révén, a transznacionális események és folyamatok közvetlen alakításának képessége új lehetőséget hordoz magában. A 21. században a nem-állami szereplők

mozgásterének változásában a minőségi ugrást a befolyásoláson túlmutató közvetlen alakítási képesség kialakulása jelenti.

### **3.2. A nem állami szereplők befolyásolási képessége**

Az elemzés a transznacionális kapcsolatok elméletéből indult ki, amely a rendszer mozgatórugójának tekintett hatalom vizsgálatokor Keohane és Nye megközelítését veszi alapul.

Minden nemzetközi és transznacionális szereplő befolyásolási képessége ugyanazon elemekből tevődik össze: katonai hatalom, gazdasági hatalom és a vonzás hatalma. Az állami és a nem állami szereplők is ezekkel rendelkeznek, csak eltérő mértékben. Az államok jóval nagyobb katonai hatalommal bírnak, a nem állami szereplők többsége pedig hagyományosan nagyobb mértékben a vonzás hatalmával. Az elmúlt évtizedekben a nem állami szereplők szintjén két látványos változás ment végbe. Egyrészt abszolút értékben megnőtt a gazdasági és katonai képességük – előbbi jelentős mértékben, utóbbi csak bizonyos esetekben. Másrészt relatív értelemben megváltozott a hatalom összetevőinek az érdekérvényesítésben játszott szerepe. A szereplők képességeik változása szempontjából történő elemzésénél Mathews „új középkor” elméletéből indultam ki. A vesztfáliai kudarcok, valamint a 21. században várhatóan meghatározóvá váló új kihívások a korábbiaktól eltérő képességeket helyeznek előtérbe. A felmerülő konfliktusok feloldásában nagyobb mértékben érvényesül a gazdasági hatalom és a vonzás hatalma, mint a katonai hatalom. A képességek abszolút változása valamint a gazdasági és vonzás hatalmának relatív felértékelődése együtt a nem állami szereplők befolyásolási képességének növekedését eredményezte, összességében azonban a nem állami szereplők hatalma minden hatalmi típust figyelembe véve nem vált dominánssá.

A rendszer szereplői közötti kapcsolatok vizsgálatokor – kooperatív, kompetitív vagy konfrontatív – Risse-Kappen elemzési keretét fogadtam el, kiegészítve azt a kormányzati funkciók átvételének vizsgálatokor Slaughter megközelítésével. Jelentős változásnak értékelem, hogy míg korábban a nem állami szereplők az államokkal szemben kooperatív stratégiát követtek (emberi jogok, környezetvédelem, szabályozás alakítása), egyre több olyan területen jelennek meg, ahol kompetitív vagy konfrontatív magatartást folytatnak (gazdasági érdekek, erőszak monopóliumának megszerzéséért folytatott küzdelem). E kölcsönhatások létrejötte annak tudható be, hogy egyes témák nagyobb szerepet kapnak a korábbiakhoz képest, és a nem állami szereplők relatív képességeinek megnövekedése lehetővé teszi számukra az aktív fellépést. Képességeik abszolút vagy relatív növekedése tudatában a nem állami szereplők felvállalnak

olyan lépéseket is, amelyek kompetitív vagy konfrontatív helyzetbe kényszerítik a hagyományosan meghatározónak tekintett államokat.

### **3.2.1. Az államok dominanciája nem szűnik meg**

Az 'A' hipotézis azt feltételezte, hogy a 21. században a nem állami szereplők számának és befolyásának növekedésével a nemzetközi rendszer állami dominanciája megszűnik, az államok közötti kapcsolatok helyett a transznacionális kapcsolatok válnak meghatározóvá.

A nemzetközi politikai és gazdasági rendszer 21. századi sajátosságainak elemzése azt mutatta meg, hogy a globalizáció hatásai, a globális kihívások és az azokra adandó állami válaszok nehézségei új lehetőséget jelentenek a nem állami szereplők számára. A nemzetközi kapcsolatok új értelmezést kapnak, és a transznacionális kapcsolatok jelentősége növekszik. A disszertációban külön kitértem a nemzetközi és a transznacionális kapcsolatok közötti különbségre. Megvizsgáltam, hogy a külpolitika „belpolitizálódása” és a belpolitika külpolitikai vonatkozásainak felerősödése a különböző szereplők között milyen új kapcsolatok kialakulását eredményezi.

Elemzésem cáfolta az 'A' hipotézist. Az államok dominanciája a nemzetközi rendszer egésze szintjén nem szűnt meg, egyes területeken azonban csökkent. Ez a befolyás csökkenés eltérő mértékű, mindenesetre egyik vizsgált területen sem beszélhetünk a nem állami szereplők kizárólagos befolyásáról. A nem állami szereplők aktivitása elsősorban a transznacionális kapcsolatok körébe tartozó területeken válhat meghatározóvá – kihasználva a hálózatosodást és a kommunikációs költségek csökkenését. A gazdasági hatalom és a vonzás hatalma jelentőségének relatív növekedése tovább erősíti ezt a tendenciát. Ezekben a területeken a nem állami szereplők befolyása folyamatosan nő. A transznacionális kapcsolatok köre és a transznacionális hálózatok kiterjedtsége jelentős mértékben és folyamatosan bővül, ugyanakkor az államközi kapcsolatok továbbra is a nemzetközi kapcsolatok szerves részét képezik.

### **3.2.2. Az „új középkorban” a hatalom több kézben oszlik meg**

A 'B' hipotézis szerint a politikai tér átrendeződése és a hatalom jellemzőinek átalakulása egy „új középkor” kialakulását eredményezi, ahol a hatalom több kézben oszlik meg. Az elemzés rávilágított, hogy az állami funkciók bővülése, a be nem töltött állami funkciók által létrehozott

vákuum, valamint a vákuum betöltésére képes és kész nem állami szereplők megjelenése, illetve megerősödése nemzeti szinten és a transznacionális kapcsolatokban is átrendeződést eredményezett.

A szereplők számának növekedése, és a hatalom több kézben történő megjelenése a gazdaság területén a leglátványosabb, ahol a kompetitív vagy a konfrontatív megközelítés dominál. A 20. század végétől a globalizált piacok és elsősorban a pénzpiacok működési mechanizmusainak következtében a nem állami szereplők a közvetlen államokkal szemben folytatott befolyásolási, érdekérvényesítési tevékenységükön túlmenően közvetett hatást képesek gyakorolni az államokra más nem állami szereplőkön keresztül, amelyek megsokszorozzák az eredeti hatást.

A katonai hatalom területén – részben a technológiához való hozzáférés könnyebbé válása, részben a katonai képességek finanszírozásához szükséges gazdasági erő fentebb részletezett növekedése miatt – szintén megfigyelhető bizonyos fokú elmozdulás. Az erőszak alkalmazásának képességével bíró egyes nem állami szereplők elérték azt a szintet ahol az államok helyett vagy akár ellenében hatékonyan fel tudnak lépni. Ez azonban – relatív alacsony számukból adódóan – jelenleg még nem érte el azt a kritikus tömeget, amely megkérdőjelezné az államok dominanciáját.

A nem állami szereplők más nemzetközi aktorokkal való érintkezésének formái és az interakciók különböző szintjei vizsgálata megállapította, hogy más stratégiát kíván meg az államokkal szembeni érdekérvényesítés, a nemzetközi szervezetekkel szembeni befolyás érvényesítése, valamint a nem állami szereplők egymás közti viszonyainak alakítása. Minden esetben igaznak bizonyult, hogy áttételeken keresztül ugyan, de a nem állami szereplők befolyása más nem állami szereplőkre az államok alatti vagy feletti szinten áttételesen hat az államokra, és ez a hatás a nem állami szereplők befolyását erősíti.

A 'B' hipotézist az elemzés alapján bizonyítottan fogadom el. Az új típusú konfliktusok megoldásában a hatalom összetevői relatív súlyának megváltozása, valamint az egyes hatalmi tényezők birtoklása a nem állami szereplők pozícióját erősíti. Az állami és nem állami szereplők közötti erőviszony a transznacionális kapcsolatokban a hatalom birtoklásának kiegyenlítődése eredményeként minőségileg megváltozott. A nem állami szereplők pozíciója kedvezőbbé vált.

### **3.2.3. Hatalmi transzfer megy végbe az államoktól a nem állami szereplők felé**

A 'C' hipotézis azt állította, hogy a nem állami szereplők számának és képességeinek növekedése miatt hatalmi transzfer megy végbe az államoktól a nem állami szereplők felé, amelyek ezáltal az államok konkurensivé válnak. Ez adódhat az érdekérvényesítési, illetve befolyásolási képességek kedvező irányú változásából, illetve a befolyásolásra irányuló lépések számának növekedéséből. Amint azt fentebb összegeztem, az értekezés bizonyította, hogy a nem állami szereplők egyes területeken – pl. gazdasági szabályozás, erőszak monopóliuma – nem csak az államok egyetértésével, de azok akarata ellenében is képesek érdekeiknek érvényt szerezni, vagyis azok konkurensivé válni. Ez azonban csak egyes területeken figyelhető meg, más területeken inkább együttműködésről beszélhetünk. A jövőben várhatóan tovább növekszik azoknak a területeknek a jelentősége, ahol a nem állami szereplők befolyása növekedést mutat.

A fenti megállapításokat megerősítette az értekezés utolsó fejezetében ismertetett kvantitatív elemzés, amely a nem állami szereplők számának és aktivitásának növekedését bizonyította. Bár az elért hatás pontos mértékét nem lehet ezzel a módszerrel kimutatni, ez közvetett módon alátámasztja, hogy a nem állami szereplők mozgástere növekszik és ezen keresztül befolyásolási képességük erősödik. A számszerű eredmény alátámasztotta a közvetett elméleti következtetések alapján kialakult álláspontomat a hipotézis helyességére vonatkozóan. Ezek alapján a „C” hipotézist részben igaznak fogadom el. Elemzésem igazolta, hogy megvalósul a hatalmi transzfer az államoktól a nem állami szereplők felé. Ugyanakkor ez a változás csak bizonyos területeken teszi képessé a nem állami szereplőket arra, hogy az államok konkurensivé váljanak, más területeken a korábbi erőviszonyok nem változnak meg ilyen mértékben.

### **3.3. Zárszó**

A kutatás ráirányította a figyelmet a transznacionális kapcsolatok jelentőségének növekedésére. A 20. század során elindult, és a 21. században bizonyosan folytatódó trendek, valamint a változó kihívások a transznacionális kapcsolatok szereplőinek befolyását erősítik. A nem állami szereplők a korábbinál nagyobb számban jelennek meg ezen a szinten, és érdekeik érvényesítéséhez is több eszközzel, relatív értelemben nagyobb hatalommal rendelkeznek. A nem állami szereplők megnövekedő befolyása átalakítja a szereplők viszonyait – legyen szó akár állam és nem állami szereplő kölcsönhatásáról, akár nem állami szereplők közötti interakcióról. Megítélésem szerint a disszertáció azzal járult hozzá a nemzetközi kapcsolatok magyar szakirodalmának bővüléséhez, hogy összegezte a nem állami szereplők befolyására vonatkozó

eredményeket, és a különböző nem állami szereplőket egységes megközelítésben vizsgálta. Meghaladta a kizárólag egyes szereplőkre vonatkozó esettanulmányokat – bár felhasználta azokat –, és a rendszer egészét, valamint a nem állami szereplők képességeit és számszerű változását a kutatás középpontjába állítva megmutatta, hogy a 21. század nemzetközi, illetve transznacionális kapcsolatainak elemzésekor milyen új megközelítést érdemes alkalmazni, és milyen szereplőkre kell a korábbinál nagyobb figyelmet fordítani.

#### 4. Főbb hivatkozások

- Alston, Philip (2005, szerk.): *Non-state actors and human rights*. Oxford University Press, New York
- Altman, Roger C. (2009): The Great Crash, 2008: A Geopolitical Setback for the West. *Foreign Affairs*, 88:1, pp. 2-14.
- Andreopoulos, George – Arat, Zehra F. Kabasakal – Juviler, Peter (2006): *Non-State Actors in the Human Rights Universe*. Kumarian Press, Inc., Sterling
- Applebaum, Binyamin – Dash, Eric (2011): S&P downgrades debt rating of U.S. for the first time. *The New York Times*, 2011. augusztus 6. p. 1.
- Armstrong, David (1997): Globalization and the social state. *Review of International Studies*, 24:4, pp. 461-478.
- Arts, Bas (2003): *Non-State Actors in Global Governance Three Faces of Power*. Max-Planck-Projektgruppe Recht der Gemeinschaftsgüter, Bonn
- Bacevich, Andrew J. (2008): *The Limits of Power*. Metropolitan Books, Henry Holt and Company, New York
- Barnet, Richard – Kavanagh, John (1994): *Global Dreams*. Simon & Schuster, New York
- Barstow, David (2004): Security Companies: Shadow Soldiers in Iraq. *New York Times*, 2004. április 19.
- Bernstein, Steven – Cashore, Benjamin (2007): Can non-state global governance be legitimate? An analytical framework. *Regulation & Governance*, 1:4, pp. 347-371.
- Bíró, Gáspár (1998): *Bevezetés a nemzetközi politikai viszonyok tanulmányozásába*. Teleki László Alapítvány, Budapest
- Blahó, András – Prandler, Árpád (2005): *Nemzetközi szervezetek és intézmények*. Aula Kiadó, Budapest



- Bloodgood, Elizabeth (2011): The Yearbook of International Organizations and Quantitative Non-State Actor Research. In: Reinalda, Bob (2011, szerk.): *The Ashgate Research Companion to Non-State Actors*. Ashgate, Radbound University, Nijmegen, pp. 19-35.
- Bokorné, Szegő Hanna (1999): *Nemzetközi jog*. Aula Kiadó, Budapest
- Cakmak, Cenap (2004): The role of non-governmental organizations (NGOs) in the norm creation process in the field of human rights. *Turkish Journal of International Relations*, 3:1, pp. 100-122.
- Cerny, Philip G. (1995): Globalization and the changing logic of collective action. *International Organizations*, 49, pp. 595-625.
- Charnovitz, Steve (2004): The WTO and cosmopolitics. *Journal of International Economic Law*, 7:3, pp. 675-682.
- Chilton, Patricia (1995): Mechanics of change: Social Movements, Transnational Coalitions, and the Transformation Process in Eastern Europe. In: Risse-Kappen, Thomas (1995, szerk.): *Bringing Transnational Relations Back In*. Cambridge University Press, Cambridge, pp. 189-226.
- Clarke, Michael (2000): French and British security: mirror image sin a globalized world. *International Affairs*, 76:4, pp. 725-739.
- Clausewicz, Carl von (1976): *On War*. Princeton University Press, Princeton
- Coker, Christopher (2001): Outsourcing War. In: Josselin, Daphné – Wallace, William (2001): *Non-State Actors in World Politics*. Palgrave, New York, 189-202.
- Cook, Helena (1996): Amnesty International and the United Nations. In: Willetts, Peter (1996, szerk.): *The consciousness of the world: the influence of non-governmental organisations in the UN system*. Hurst & Company, London, pp. 181-213.
- Cox, Robert W. (1999): Civil Society at the turn of the Millennium: prospects for an alternative world order. *Review of International Studies*, 25:1, pp. 3-28.

- Czempiel, Ernst-Otto (1969, szerk.): *Die anachronistische Souveranitat*. Westdeutcher Verlag, Cologne-Opladen
- Dahl, Robert A. (1961): *Who Governs? Democracy and Power in an American City*. Yale University Press, New Haven
- Dakowska, Dorota – Tulmets, Elsa (2007): Transnational relations and foreign policies. In: Le Gloannec, Anne-Marie (2007, szerk.): *Non-state Actors in International Relations. The case of Germany*. Manchester University Press, Manchester and Palgrave, New York
- Della Porta, Donatello – Tarrow, Sidney (2004, szerk.): *Transnational Protest and Global Activism*. Rowman and Littlefield, Lanham
- De Wilde, Jaap (1991): *Saved from Oblivion: Interdependence Theory in the First Half of the 20th Century*. Aldershot, Dartmouth
- Dinh, Nguyen Quoc – Daillier, Patrick – Pellet, Alain – Kovács, Péter (1997): *Nemzetközi közjog*. Osiris Kiadó, Budapest
- Doyle, Michael W. (1983): Kant, Liberal Legacies, and Foreign Affairs. Part 1. *Philosophy&Public Affairs*, 12:3, pp. 205-232.
- Galló, Béla (1994): A „túlélés tudománya”? Gondolatok a nemzetközi viszonyok elméletéről. *Szociológiai Szemle*, 94:1, pp. 91-114.
- Gelb, Leslie H. (2010): GDP Now Matters More Than Force. *Foreign Affairs*, 89:6, pp. 35-43.
- Gilpin, Robert (2004): *Nemzetközi politikai gazdaságtan*. BUCIPE, Budapest
- Glenn, John (2009): Welfare Spending in an Era of Globalization: The North-South Divide. *International Relations*, SAGE Publications, Washington, D.C., 23:1, pp. 27-50.
- Goetz, Klaus H. – Mair, Peter – Smith, Gordon (2010, szerk.): *European Politics. Pasts, presents, futures*. Routledge, London – New York

- Gömbös, Ervin (2011): Az ENSZ és az Európai Unió együttműködése a lisszaboni szerződés tükrében. *Külügyi Szemle*, 10:1, pp. 135-154.
- Guest, Robert (2011): *Borderless Economics*. Palgrave Macmillan, London
- He, Baogang – Murphy, Hannan (2007): Global social justice at the WTO? The role of NGOs in constructing global social contracts. *International Affairs*, 83:4, pp. 707-727.
- Held, David (1995): *Democracy and the Global Order: From the Modern State to Cosmopolitan Governance*. Polity, Cambridge
- Holliday, Fred (2001): The Romance of Non-state Actors. In: Josselin, Daphné – Wallace, William (2001): *Non-State Actors in World Politics*. Palgrave, New York
- Horváth, Jenő (2007): A hidegháború vége. In: Rada, Csaba (2007, szerk.): *Új világrénd? Nemzetközi kapcsolatok a hidegháború utáni világban*. Corvinus Külügyi és Kulturális Egyesület Ifjú Közgazdászok Közhasznú Egyesülete, Budapest
- Huntington, Samuel P. (1973): Transnational Organizations in World Politics. *World Politics*, 25:3, pp. 333-368.
- Job, Brian (1992, szerk.): *The Insecurity Dilemma*. Lynne Rienner, Boulder
- Josselin, Daphné – Wallace, William (2001): *Non-State Actors in World Politics*. Palgrave, New York
- Kaiser, Karl (1969): Transnationale Politik. In: Czempiel, Ernst-Otto (1969, szerk.): *Die anachronistische Souveranität*. Westdeutscher Verlag, Cologne-Opladen
- Keck, M. E. és K. Sikkink (1998): *Activists beyond borders: advocacy networks in international politics*. Cornell University Press, New York
- Kelly, Paul (2003): Power Pact. *The Australian*, 2003. július 26.
- Keohane, Robert O. – Nye, Joseph S. Jr. (1972, szerk.): *Transnational Relations in World Politics*. Harvard University Press, Cambridge

- Keohane, Robert O. (1989): *International Institutions and State Power*. Westview, Boulder
- Keohane, Robert O. (2002): Ironies of Sovereignty: The European Union and the United States. *Journal of Common Market Studies*, 40:4, pp. 743-765.
- Khanna, Parag (2009): The Next Big Thing: Neomedievalism. *Foreign Policy*, [http://www.foreignpolicy.com/articles/2009/04/15/the\\_next\\_big\\_thing\\_neomedievalism](http://www.foreignpolicy.com/articles/2009/04/15/the_next_big_thing_neomedievalism)  
Letöltve: 2012. február 19.
- Kiss J., László (2003, szerk.): *Globalizálódás és külpolitika. Nemzetközi rendszer és elmélet az ezredfordulón*. Teleki László Alapítvány, Budapest
- Kiss J., László (2009): *Változó utak a külpolitika elméletében és elemzésében*. Osiris Kiadó, Budapest
- Kissinger, Henry (2001): America at the Apex. Empire or Leader. *The National Interest*, <http://nationalinterest.org/article/america-at-the-apex-1196> Leöltve 2012. február 19.
- Kobrin, Stephen J. (1998): Back to the Future: Neomedievalism and the Postmodern Digital World Economy. *Journal of International Affairs*, 51:2, pp. 361-386.
- Korey, William (1998): *NGOs and the Universal Declaration of Human Rights*. Palgrave, New York
- Le Gloannec, Anne-Marie (2007, szerk.): *Non-state Actors in International Relations. The case of Germany*. Manchester University Press, Manchester and Palgrave, New York
- Lord, Janet E. (2004): Mirror, Mirror on the Wall: Voice Accountability and NGOs in Human Rights Standard Setting. *Seton Hall Journal of Diplomacy and International Relations*, 5, pp. 93-110.
- Mansbach, Richard W. – Vasquez, John A. (1981): *In Search of Theory: A New Paradigm for Global politics*. Columbia University Press, New York
- Martens, Kerstin (2000): NGO Participation in International Conferences: Assessing Theoretical Accounts. *Transnational Assosiations*, 3, pp. 115-127.

- Mathews, Jessica T. (1997): Power shift. *Foreign Affairs*, 76:1, pp. 50-66.
- Mearsheimer, John (2001): *The Tragedy of Great Power Politics*. W.W. Norton & Company, New York
- Minc, Alain (1993): *Le nouveau Moyen Age*. Gallimard, Paris
- Moravcsik, Andrew (1997): Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of International Politics. *International Organization*, 51:4, pp. 513-553.
- Morgenthau, Hans J. (2005): *Politics among Nations*. McGraw-Hill Companies, New York
- Mosley, Layna (2005): Globalisation and the State: Still Room to Move? *New Political Economy*, 10:3, pp. 355-363.
- Náray, Péter (2003): Invest in Business Advocacy for WTO Negotiations. *International Trade Forum* 2., április-június
- Nossel, Suzanne (2004): Smart Power. *Foreign Affairs*, 83:2, pp. 131-142.
- Nye, Joseph S. Jr (1990): The Changing Nature of World Power. *Political Science Quarterly*, 105:2, pp. 177-192.
- Nye, Joseph S. Jr. (2004): *Soft Power. The Means to Success in World Politics*. Public Affairs, New York
- Nye, Joseph S. Jr. (2011): *The Future of Power*. Public Affairs, New York
- Perkins, Wenchi Yu (2005): Vital Voices: Advocacy and Service Work of NGOs in the Fight Against Human Trafficking. *UN Chronicle*, 42:1, pp. 54-56.
- Rawi, Abdelal – Adam, Segal (2007): Has Globalization Passed Its Peak? *Foreign Affairs*, 86:1, pp. 103-114.
- Reinalda, Bob (2011, szerk.): *The Ashgate Research Companion to Non-State Actors*. Ashgate, Radbound University, Nijmegen

- Reinicke, Wolfgang H. (1998): *Global Public Policy: Governing Without Government?* Brookings Institution, Washington, D.C.
- Risse-Kappen, Thomas (1995, szerk.): *Bringing Transnational Relations Back In*. Cambridge University Press, Cambridge
- Rochon, Thomas (1988): *Mobilizing for Peace: The Anti-Nuclear Movement in Western Europe*. Princeton University Press, Princeton
- Rosenau, James (1980): *The Study of Global Independence*. Pinter, London
- Rosenau, James (1990): *Turbulence in World Politics*. Princeton University Press, Princeton
- Ruggie, John (2004): Reconstituting the Global Public Domain – Issues, Actors and Practices. *European Journal of International Relations*, 2004:10, pp. 499-531.
- Schechter, Michael G. (1999, szerk.): *The Revival of Civil Society*. Macmillan, London
- Shaw, Martin (1991): *Post-military Society*. Polity Press, Cambridge
- Simon, Zoltán (2009): *Érdekérvényesítés a közpolitikai döntéshozatalban az Európai Unióban és Magyarországon*. L'Harmattan Kiadó, Budapest
- Slaughter, Anne-Marie (1997): The Real New World Order. *Foreign Affairs*, 76:5, pp. 183-197.
- Slaughter, Anne-Marie (2009): America's Edge: Power in the Networked Century. *Foreign Affairs*, 88:1, pp. 94-113.
- Steiner, Henry J. – Alston, Philip (1996): *International Human Rights in Context: Law, Politics, Morals*. Clarendon Press, Oxford
- Strange, Susan (1996): *The Retreat of the State: the Diffusion of Power in the World Economy*. Cambridge University Press, New York
- Szabó, Máté (2003): Civil Society and Security reform in Hungary. *Central European Political Science Review*, 4, pp. 6-34.

- Szentes, Tamás (2005): *Világgazdaságtan I. Elméleti és módszertani alapok*. Aula Kiadó, Budapest
- Thompson, Joseph E. (2002): Virtual Regime: A New Actor in the Geopolitical Arena. *Political Science and Politics*, 35:3, pp. 503-524.
- Törő, Csaba (2000): Nem kormányzati szervezetek nemzetközi kapcsolatai – „Civil diplomácia”. In: Nyusztay, László dr. (2000, szerk.): *Szakdiplomáciai tanulmányok*. Budapesti Gazdasági Főiskola Külkereskedelmi Főiskolai Kar, Budapest
- Vogel, David (2005): *The Market for Virtue: the potential and limits of Corporate Social Responsibility*. Brookings, Washington, D.C.
- Walter, Andrew (2001): Unravelling the Faustian Bargain: Non-state Actors and the Multilateral Agreement on Investment. In: Josselin, Daphné – Wallace, William (2001): *Non-State Actors in World Politics*. Palgrave, New York
- Waltz, Kenneth N. (1979): *Theory of International Politics*. McGraw-Hill Inc., New York
- Waltz, Kenneth N. (2009): The Anarchic Structure of World Politics. In: Art, Robert J – Jervis, Robert (2009): *International Politics*. Pearson, Longman
- Welling, J. J. (2007): Non-governmental Organisations, Prevention and Intervention in Internal Conflict: Through the Lens of Darfur. *Indiana Journal of Global Legal Studies*, 14:1, pp. 147-178.
- Wilson, Ernest J. (2008): Hard Power, Soft Power, Smart Power. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 616, pp. 110-124.
- Willetts, Peter (1982): *Pressure Groups in the Global System*. Pinter, London
- Willetts, Peter (2006): *What is a non governmental organisation?* UNESCO Encyclopaedia of Life Support Systems, <http://www.staff.city.ac.uk/p.willetts/CS-NTWKS/NGO-ART.htm>, Letöltve: 2010. április 22.

## 5. A témakörrel kapcsolatos publikációk

Szörényi, András (2013): A Tanács. In: Simon, Zoltán (2013, szerk.): *Döntéshozatal és Jogalkotás az Európai Unióban*. L'Harmattan kiadó, Budapest, pp. 284-314.

Kozenkow, Judit – Szörényi, András (2012): Do elections lead to successful transition in the Arab Spring countries? Center for Transatlantic Relations, SAIS, Johns Hopkins University. 2012/5 [http://transatlantic.sais-jhu.edu/publications/articles/Judit\\_Kozenkow\\_and\\_Andras\\_Szorenyi\\_Do\\_elections\\_lead\\_to\\_successful\\_transition\\_in\\_the\\_Arab\\_Spring\\_countries.pdf](http://transatlantic.sais-jhu.edu/publications/articles/Judit_Kozenkow_and_Andras_Szorenyi_Do_elections_lead_to_successful_transition_in_the_Arab_Spring_countries.pdf), JHU-SAIS, Washington

Rónay, Miklós – Szörényi, András (2010, szerk.): *Elnökségi munka az Európai Unióban*. Gondolat Kiadó, Budapest, p. 270.

Szörényi, András (2009): A nem állami szereplők befolyásának növekedése és ennek hatása az Európai Unió döntéshozatali mechanizmusára. In: Palánkai, Tibor (2009): *Tanulmányok az európai integráció témaköréből*. Savaria University Press, Szombathely. pp. 65-76.

Szörényi, András (2010): A társadalmi diplomácia (public diplomacy) újraértelmezése a 21. században. *Külügyi Szemle*, 2010/4. pp. 137-157.

Szörényi, András (2010): Nemzeti Alapítvány a Demokráciáért / National Endowment for Democracy. *Grotius*, 2010, <http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=OGOCYU>

Szörényi, András (2009): Smart power, avagy az év „felfedezése”. *Külügyi Szemle*, 2009/3. pp. 147-158.

Szörényi, András (2009): A nem állami szereplők befolyása a multilaterális diplomáciára. *Földrész*, 2009/2. Budapest, L'Harmattan kiadó pp. 54-64.

Szörényi, András (2009): A nem állami szereplők befolyásának növekedése a nemzetközi szervezetekre. *Tudományos Közlemények*, 2009. április, Budapest, ÁVF pp. 61-68.

Szörényi, András (2009): Kiindulópontok a nemzetközi kapcsolatok elméletében a nem állami szereplők természetének és szerepének értelmezéséhez. *Grotius*, 2009, <http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=DLNNSK>

Szörényi, András (2006): La politique étrangère hongroise au début d'une nouvelle phase. *Revue internationale et stratégique*, 2006/1:61. Dalloz, Paris pp. 37-48.